

СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ

Лаппо В. В.

ВСТУП

Докорінні перетворення в Україні, глобалізаційні виклики, орієнтація на створення спільного Європейського простору вимагають суттєвих змін у системі вищої освіти, зокрема створення такого освітнього середовища, що забезпечить виховання особистості, якій властиві духовні цінності та високий рівень культури. За сучасних умов студентська молодь є головним суб'єктом реформування та інноваційного розвитку вищої освіти і суспільства загалом, тому проблема становлення духовних цінностей студентів набуває високої актуальності.

Методологічне підґрунтя духовного становлення і розвитку особистості в умовах реформування освіти визначено у дослідженнях І. Беха, О. Вишневецького, В. Жуковського, І. Зязюна, В. Кременя, Т. Потапчук, О. Сухомлинської, В. Тернопільської, Г. Шевченко.

Проте питання духовних цінностей особистості не знайшло на даний час достатнього розкриття в контексті педагогіки, що зумовлює доцільність обґрунтування проблеми формування духовних цінностей студентської молоді у освітньому процесі університетів. Потребують уточнення провідна категорія дослідження, необхідне визначення змісту та структури феномену «духовні цінності студентської молоді» у педагогічному ракурсі.

Мета дослідження: на основі теоретичного аналізу наукових джерел та педагогічної практики здійснити цілісне обґрунтування проблеми формування духовних цінностей студентської молоді в освітньому процесі університетів (відповідальність, толерантність, милосердя, гідність, самодостатність), розробити й апробувати структурно-функціональну модель аналізованого процесу.

На різних етапах наукового пошуку використано такі методи дослідження:

теоретичні – аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури, порівняння, класифікація, узагальнення для з'ясування змісту базових понять дослідження, зокрема уточнення сутності поняття «духовні цінності студентської молоді»; порівняльно-

історичний метод – для інтерпретації духовних цінностей в історико-педагогічній ретроспективі; теоретичне моделювання, узагальнення та систематизація для концептуалізації основних положень дослідження;

емпіричні – опитування (інтерв'ю, анкетування, тестування) студентів для визначення рівня сформованості структурних компонентів духовних цінностей; включене та опосередковане спостереження для збору емпіричного матеріалу; експертне опитування викладачів; вивчення навчально-методичної документації; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи) для вивчення стану досліджуваної проблеми, перевірки ефективності розробленої структурно-функціональної моделі формування духовних цінностей у студентів закладу вищої освіти; верифікація отриманої інформації через зіставлення матеріалів дослідження.

1. Теоретико-методологічні засади проблеми формування духовних цінностей студентської молоді

Методологічну основу дослідження становлять філософські вчення про природу цінностей, їх зв'язок із культурними факторами та потребами, інтересами особистості; філософські ідеї про взаємозумовленість соціальних явищ і педагогічної дійсності, про необхідність їх вивчення в конкретно-історичних умовах; наукові положення про загальну культуру як рівень розвитку суспільства; ідеї діалектичного розвитку особистості внаслідок залучення до різноманітних видів діяльності; філософські, психологічні, соціально-педагогічні положення про розвиток особистості в соціальному середовищі, про соціальну зумовленість процесів формування свідомості й поведінки; концептуальні ідеї теорії всебічного розвитку цілісної особистості в освітньому процесі; положення системного, аксіологічного, полісуб'єктного підходів до організації освітнього процесу з метою формування духовних цінностей студентів університетів¹.

Теоретична основа дослідження охоплює теорії та концепції щодо: загальних закономірностей розвитку особистості (В. Андрущенко, І. Бех); психолого-педагогічні теорії стосовно особистості та її зміни в онтогенезі (Г. Костюк); самодетермінації, самоактуалізації особистості як активного суб'єкта поведінки, творця власного життя (Р. Роменець, В. Татенко, А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм); становлення загальної культури особистості (І. Василенко, А. Гелен, М. Коган, М. Коул, К. Нельсон); природи становлення ціннісної сфери особистості

¹ Кримський С.Б. Заклики духовності ХХІ століття: монографія. Київ : вид. дім «КМ Академія», 2019. 334 с.

(З. Карпенко, М. Рокич, В. Франкл); особистісного зростання людини в процесі комунікативної взаємодії (І. Бех, Г. Костюк); особистісно орієнтованого підходу у вихованні (І. Бех); гуманістичного виховання (В. Сухомлинський, К. Роджерс); системного підходу до виховання (М. Красовицький).

Вивчення філософських джерел засвідчило, що на сучасному етапі поняття «цінності» трактується як орієнтири діяльності особистості, яка реалізує їх на практиці (В. Віндельбанд, М. Гартман, Г. Гегель, І. Кант, Р. Лотце, Г. Ріккерт, М. Шелер). Сутність цінностей полягає в їх значущості для особистості. Цінності виявляються в суб'єкт-суб'єктних та міжкультурних взаєминах, скеровують, орієнтують, регулюють стосунки людей (О. Дробницький, М. Каган, К. Клакхон, О. Корнієнко, Т. Парсонс).

На підставі аналізу досліджень вітчизняних і зарубіжних учених (В. Гаврилюк, В. Дильтей, Н. Наумова, М. Рокич) з'ясовано, що сфера особистісних цінностей визначає життєві орієнтації особистості та є найважливішим регулятором її поведінки. У цінностях фіксується особлива значущість певних предметів (матеріальних чи ідеальних) для конкретної людини. Ціннісні орієнтації є найважливішим регульовальним і детермінуючим фактором мотивації особистості. У сучасній психологічній науці ціннісні орієнтації – це вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, націлена на певний аспект соціальних цінностей. Детермінантами ціннісних орієнтацій виступають матеріальні умови життєдіяльності, а також індивідуально-типові риси, нахили і здібності людини.

Спрямованість особистості на певні цінності становить її ціннісні орієнтації. Система цінностей відіграє провідну роль у процесі розвитку особистості, є основою для забезпечення її стабільності, визначеності й передбачуваності вчинків та поведінки загалом, а також допомагає адаптуватися до певних змін у житті.

Поняття «духовність» представлено у філософії як цілісність, гармонійність, єдність людини із собою, іншими людьми, природою, суспільством, вищими силами. Духовність є специфічною моральною категорією, що характеризує мотивацію і сенс поведінки особистості (А. Адлер, С. Кримський).

У працях вітчизняних і закордонних психологів (М. Боришевського, О. Климишин, А. Маслоу, В. Москальця, Е. Помиткіна, М. Савчина) поняття «духовність» вживається для позначення світоглядних орієнтирів поведінки особистості. Учені доводять, що саме духовності властиві такі якості особистості, які підносять її над власними фізіологічними потребами. Водночас духовність розглядається як продукт і визначальне підґрунтя культури.

Сучасні науковці у сфері педагогіки (О. Вишневський, В. Жуковський, І. Зязюн, В. Караковський, В. Кремень, Т. Потапчук, О. Сухомлинська, Г. Шевченко) розкривають зміст духовності як суттєвої особистісної якості людини та зосереджують увагу на морально-етичних настановах, які мають абсолютний характер, універсальне значення й виступають основними категоріями духовності.

На важливості духовності як фундаментального надбання людини, у якому акумульовано всю людську культуру, наголошує І. Бех. Саме в царині культури (науки, мистецтва, релігії, моралі, права) створюються цінності, які привласнює особистість у процесі свого розвитку. Активно долучаючись до світу культури, вона й набуває духовності як вищого вияву людяності. Як вважає учений, духовність не приписується індивідові ззовні, вона виростає зсередини разом із особистісним «Я» людини, а часто навіть випереджає його формування і виражається лише в суспільно значущих прагненнях.

Духовні цінності, за І. Бехом, це безумовне високосмислове утворення, за допомогою якого формується «Я» духовне, і яке втілюється у відповідних вчинках, поведінці, спілкуванні, діяльності².

Ретроспективний аналіз стану опрацювання проблеми духовних цінностей у вітчизняній педагогічній науці засвідчив, що вчені О. Духнович, І. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Чепіга розглядали лише окремі складові цього феномену. Зокрема, виховання високодуховної особистості означало формування і розвиток гідності, честі, шляхетності, поваги, доброзичливості, почуття обов'язку перед батьківщиною, чуттєвого ставлення до світу³.

Методологічні підходи до вивчення проблеми формування духовних цінностей особистості: системний, аксіологічний, полісуб'єктний. Зокрема, полісуб'єктний підхід передбачає, що сутність особистості є значно більш різнобічною і складною, ніж процес діяльності, до якої її залучено; особистість розглядається як носій активного, творчого потенціалу, здатний свідомо планувати й організовувати власну діяльність на основі духовних цінностей.

Основні принципи формування духовних цінностей особистості студента у освітньому процесі закладу вищої освіти: цілеспрямоване створення емоційно збагачених виховних ситуацій; особистісно-розвивальне спілкування; використання співпереживання; система-

² Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2020. 280 с.

³ Духовні цінності українського народу / за ред. С.М. Возняка. Івано-Франківськ : Плай, 2017. 156 с.

тичний аналіз студентами власних і чужих учинків; проблемна форми подання навчального змісту.

Система духовних цінностей, інтеріоризація яких сприяє духовному вдосконаленню особистості студента охоплює: відповідальність, толерантність, милосердя, гідність, самодостатність.

На підставі здійсненого теоретичного аналізу уточнено зміст поняття «духовні цінності студентської молоді» як інтегральне особистісне утворення, спрямоване на інших людей (відповідальність, толерантність, милосердя) та на себе (гідність, самодостатність), що робить поведінку конструктивною та забезпечує можливість здійснення суб'єкт-суб'єктної взаємодії, адаптацію та самореалізацію особистості.

2. Емпіричний аналіз сучасної практики формування духовних цінностей студентської молоді у освітньому процесі закладах вищої освіти

Змістова структура феномену духовних цінностей особистості представлена взаємопов'язаними і взаємозумовленими компонентами: 1) когнітивним, який охоплює знання про сутність і зміст духовних цінностей особистості, відповідні моделі соціальної поведінки; 2) емоційно-ціннісним, котрий визначається почуттями, переживаннями, що відображають ставлення студентів до духовних цінностей як особистісних надбань; 3) праксичним, що проявляється у здатності особистості до практичних діянь (вчинків) на основі духовних цінностей.

З'ясовано, що студентський вік є оптимальним для розвитку ціннісно-сміслових структур свідомості особистості й характеризується як завершальний етап підготовки до самостійної професійної діяльності.

Вияв студентами духовних цінностей синтезує можливості вибору різноманітних варіантів поведінки, способів діяльності, які є адекватними щодо конкретних взаємин і тих умов, за яких вони реалізуються. У кожному випадку, вибираючи поведінку або різновид діяльності, студент мусить встановлювати нові зв'язки з іншими людьми, тому будь-який змістовний акт вибору, яким би індивідуальним він не здавався, є одночасно моментом функціонування спільності, до якої він залучений, показником його потреби у спілкуванні і взаємодії. Саме тому взаєможостосунки, комунікацію не можна нав'язати ззовні. Потрібно, щоб вони народжувалися й розвивалися як результат активності самої особистості, яка усвідомила необхідність і відповідальність за їх удосконалення.

Духовні цінності студентів виступають їх ціннісними орієнтирами, виявляються у взаємостунках з оточуючими, здатності діяти відповідно до соціально прийнятих норм поведінки. Вони відображають ставлення до себе, інших людей, навколишнього світу.

Відповідно до структури феномену визначено та обґрунтовано критерії й показники сформованості духовних цінностей студентів університетів, виділено чотири рівні їх сформованості: високий, достатній, середній, низький.

Критерієм когнітивного компоненту виступає знання про духовні цінності, глибина їх осмислення та усвідомлення доцільності оволодіння ними (показники: розуміння сутності духовних цінностей особистості (відповідальність, толерантність, милосердя, гідність, самодостатність), механізмів їх прояву та усвідомлення необхідності їх виявлення в щоденній життєдіяльності; знання моральних норм, правил, моделей поведінки, прийнятих у соціумі, та усвідомлення доцільності їх дотримання; володіння системою знань про комунікативні властивості особистості, засоби і механізми взаємодії).

Критерієм емоційно-ціннісного компоненту визначено значущість для особистості духовних цінностей як основи поведінки, діяльності та спілкування (показники: ціннісне ставлення до правил, моделей поведінки, прийнятих у соціумі; емоційно-позитивне ставлення до себе, одногрупників, інших людей, навколишньої дійсності; гуманістична установка на взаємодію; розвинута емпатія; емоційна саморегуляція).

Критерієм практичного компоненту виступає здатність особистості діяти на основі духовних цінностей (показники: свідомо регульована поведінка, діяльність, спілкування на основі морально-духовних норм; ціннісний характер суб'єкт-суб'єктної взаємодії, готовність до соціально значущої активності).

В основу визначення рівнів сформованості духовних цінностей студентів покладено міру розвитку усіх структурних компонентів цього феномену за визначеними критеріями та показниками.

Високий рівень сформованості духовних цінностей студентської молоді характеризується знаннями про сутність духовних цінностей, їх повним осмисленням та усвідомленням доцільності оволодіння ними. Духовні цінності (відповідальність, толерантність, милосердя, гідність, самодостатність) є для студента особистісним надбанням, основою поведінки, діяльності та спілкування; такому студенту властива гуманістична установка на взаємодію, емоційно-позитивне ставлення до себе, одногрупників, інших людей, навколишньої дійсності.

Достатній рівень сформованості духовних цінностей визначається глибокими увлеченнями студента про норми, цінності, моделі поведінки,

прийняті в соціумі, та усвідомленням необхідності їх дотримання в повсякденних взаєминах. Духовні цінності є для студента особистісним надбанням. Для студентів цього рівня характерні прояви соціально цінної мотивації у взаємодії з іншими людьми, хоча іноді їх поведінка мотивована бажанням завоювати добре ставлення до себе, прагненням уникнути неприємної ситуації. Часто таким студентам притаманна непослідовність у словах і діях.

Середній рівень сформованості є рівнем фрагментарних знань особистості про духовні цінності. Вони не глибоко усвідомлені та не мають особистісного сенсу. Духовні цінності не є достатньою мірою значущими для студента, відтак його поведінка зазвичай зумовлена ситуацією – залежно від вимог, інтересів, потреб і під впливом важливих для нього людей. Він не завжди може регулювати свої емоції, почуття, дії, вчинки. Студент усвідомлює необхідність дотримання моральних норм, моделей поведінки, прийнятих у соціумі, але не завжди готовий реалізувати їх у різних життєвих обставинах. Вирізняється пасивністю щодо протистояння проявам негативної поведінки з боку інших. Навички саморегуляції розвинуті недостатньо.

Для низького рівня сформованості духовних цінностей характерні неповні знання про сутність духовних цінностей, норми, правила поведінки, прийняті в соціумі. Ці знання позбавлені системності і здебільшого не знаходять вияву у поведінці. Духовні цінності не є значущими для студента, він не розуміє важливості дотримання моральних норм у взаєминах з іншими людьми. Представники цього рівня не усвідомлюють цінності іншої людини, не поважають людської гідності, не проявляють у відносинах з іншими людьми відповідальності, толерантності, милосердя.

Констатувальний етап дослідно-експериментальної роботи охопив 974 студентів, 168 викладачів Буковинського державного медичного університету Інституту управління природними ресурсами Закладу вищої освіти «Університет економіки та права «КРОК»», Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Ужгородського національного університету. До складу експериментальної групи (ЕГ) входило 479 студентів, до контрольної групи (КГ) – 495 студентів.

Для визначення рівнів сформованості духовних цінностей студентської молоді було використано комплекс методів та діагностичних методик, зокрема: метод спостереження за поведінкою студентів у взаємостосунках в освітньому процесі закладу вищої освіти під час спільної діяльності; метод узагальнення незалежних характеристик, за допомогою якого з'ясовано рівень сформованості певних ознак, рис, поведінкових характеристик студентів за оцінками, які їм давали викладачі, однокласники, а також самі студенти; анкетування, інтерв'ювання, тестування (за опитувальниками «Діагностика емпатії» І. Юсупова, «Орієнтаційна анкета» Б. Басса, тест КОЗ («Комунікативні й організаторські здібності» В. Синявського, Б. Федоришина)), бесіди з метою виявлення розуміння сутності поняття «духовні цінності», його основних ознак, механізмів прояву у взаєминах, спілкуванні з іншими. У процесі діагностування рівнів сформованості духовних цінностей студентської молоді поряд із даними, отриманими за допомогою стандартних і модифікованих методик, враховувалися експертні оцінки викладачів, кураторів академічних груп.

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту засвідчив, що високий рівень сформованості духовних цінностей властивий 8,6% респондентів ЕГ та 8,7% респондентів КГ; достатній рівень зафіксовано у 15,3% учасників ЕГ та 16,3% студентської молоді КГ; середній рівень сформованості духовних цінностей притаманний 37,3% учасників ЕГ та 36,0% – КГ; низький рівень – 38,8% – студентам ЕГ та 40,0% – КГ. Таким чином, результати констатувального етапу експерименту виявили недостатній рівень сформованості у студентів духовних цінностей.

Результати констатувального експерименту засвідчили недостатній рівень духовної спрямованості освітнього процесу університетів, відсутність відповідного програмного забезпечення, брак уваги до духовного розвитку студентської молоді.

Вивчення стану навчально-виховної роботи закладу вищої освіти засвідчило значні недоліки в її проведенні: більшість викладачів не діагностують та не враховують рівень вихованості студентів, їх індивідуальних особливостей; досить часто вони акцентують свою увагу на отриманні формальних показників роботи, а не на формуванні у студентів духовних цінностей, розвитку потреби в адекватному самовираженні, самоствердженні, розкритті їхньої індивідуальності, творчого потенціалу в навчальній, суспільній діяльності; спостерігається надмірне захоплення викладачів, кураторів організаційними питаннями, а не розвитком самодіяльності й ініціативи юнаків та дівчат. Взаємодія викладача, куратора і студентів будується,

здебільшого, за об'єктним типом, а не на основі співробітництва і співтворчості.

Виявлений стан сформованості духовних цінностей студентів підтвердив необхідність розроблення структурно-функціональної моделі формування духовних цінностей студентської молоді у університеті, визначення та обґрунтування педагогічних умов, що забезпечуватимуть духовне вдосконалення особистості.

3. Моделювання й експериментальна перевірка ефективності процесу формування духовних цінностей студентської молоді в освітньому процесі закладу вищої освіти

Поєднання гуманітарної підготовки з професійною кваліфікацією майбутніх спеціалістів є однією з найактуальніших проблем діяльності університетів. Зокрема, наявність гуманітарної складової освіти сприяє реалізації особистості в соціумі, формуванню в неї духовних цінностей. Основні ознаки гуманітаризації освітнього процесу університетів як передумови формування духовних цінностей студентської молоді: підвищення ролі гуманітарних наук; максимальне наближення гуманітарних навчальних дисциплін до професійних потреб майбутніх фахівців; створення умов для розвитку творчих здібностей студентів у різних видах діяльності; формування загальнолюдської, духовної, професійної культури, вміння спілкуватися, відстоювати свої погляди і думки на засадах духовно-моральних цінностей; залучення студентів до різних видів суспільно значущої (зокрема доброчинної) діяльності. Водночас гуманітаризація передбачає таку технологію навчання, у якій усі педагогічні процеси спрямовані на диференційований розвиток і саморозвиток особистості, максимальне наближення кожної гуманітарної дисципліни до потреб особистості, передусім духовних, формування системи морально-правових відносин, моральної культури, оптимальне поєднання загальнолюдських і національних цінностей.

Проаналізовано зміст навчальних дисциплін суспільно-гуманітарного циклу («Філософія», «Історія української культури», «Культурологія», «Етика й естетика») і професійно-педагогічного циклу («Загальна педагогіка», «Історія педагогіки», «Педагогічна майстерність», «Теорія і методика виховання») з метою виявлення їх потенційних можливостей щодо формування духовних цінностей студентської молоді. Потенціал навчальних дисциплін зазначеного циклу зумовлений особливостями їх змісту, що являє собою сукупність теорій, положень, норм, знань із галузей, що безпосередньо пов'язані з духовним і соціальним життям людини й людських спільнот, створюють умови для всебічного, гармонійного розкриття духовного та

творчого потенціалу особистості, а саме: освіта, виховання, наука, культура, мораль, релігія, свобода, права і обов'язки людини, інформаційний простір, соціальна активність, праця, благодійність та ін. Водночас встановлено факт недостатнього висвітлення в проаналізованих програмах питань духовності, духовних цінностей, духовного становлення і розвитку особистості.

Зроблено висновок про актуальність використання потенціалу дисциплін професійно-педагогічного циклу («Загальна педагогіка», «Історія педагогіки», «Педагогічна майстерність», «Теорія і методика виховання») у процесі формування духовних цінностей студентів, що зумовлений особливостями викладання кожної з них, яке передбачає реалізацію низки виховних цілей: утвердження професійної гідності і відповідальності, розвиток здатності до вирішення виробничих питань з позиції духовності, опанування навичок професійної комунікації на засадах доброзичливості і толерантності, сприяння фаховому самовдосконаленню як складнику особистісного зростання тощо.

Позааудиторна діяльність визначена як система взаємопов'язаної діяльності суб'єктів освітнього процесу, що є невід'ємною частиною професійної підготовки і здійснюється поза розкладом навчальних занять. Позааудиторна діяльність поєднує в собі мету, завдання, зміст, форми і методи виховання, спрямовані на формування всебічно розвиненої духовної особистості з високим рівнем професійної культури.

Потенціал позааудиторної діяльності щодо формування духовних цінностей студентської молоді може бути реалізований за умови цілеспрямованого комплексного застосування різноманітних форм і методів, спрямованих на вирішення й моделювання професійних завдань та ситуацій, озброєння студентів методами і прийомами управління власним настроєм, самопочуттям і поведінкою, «прогрівання» життєвих ситуацій, які ефективно сприяють формуванню духовних цінностей.

Позааудиторна діяльність реалізується через інститут кураторів, який забезпечує організацію виховного процесу на рівні академічної групи. Куратор покликаний створювати сприятливі умови для згуртування колективу студентів, узгоджувати педагогічні зусилля всіх суб'єктів освітнього процесу щодо формування в молоді системи духовних цінностей та професійної компетентності.

Структура студентського самоврядування забезпечує виховання духовно-моральних якостей, які необхідні для подолання труднощів соціального життя, створює умови для розкриття організаторських здібностей, розвитку почуття відповідальності, сприяє самоактивізації, здійсненню саморегулювання, самоконтролю; відтак,

може стати ефективним засобом формування духовних цінностей студентської молоді.

Вивчення досвіду позааудиторної діяльності закладу вищої освіти засвідчило, що організація виховного процесу не завжди орієнтована на створення умов для саморозвитку, самоідентифікації особистості студента, реалізації його природних задатків і здібностей, формування в нього духовних цінностей.

З метою розв'язання означених проблем створено структурно-функціональну модель формування духовних цінностей студентської молоді в освітньому процесі закладу вищої освіти, розроблену на основі визначених теоретико-методологічних засад та репрезентовану у цільовому, теоретико-методологічному, змістовому, технологічному, результативному блоках. Визначення структурних і функціональних компонентів моделі зумовлено віковими особливостями юнаків і дівчат, специфікою освітнього процесу ЗВО, теоретичними і методичними здобутками сучасної педагогічної науки.

Цільовий блок містить мету й завдання. Мета визначає характер процесу виховання, головні підходи до організації педагогічної діяльності. Мета відповідно декомпонується на низку конкретних завдань: оволодіння студентами знаннями про духовні цінності особистості, механізми їх прояву, розвиток гідності, відповідальності, толерантності, милосердя, самодостатності; цілеспрямована організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що забезпечує виявлення студентами духовних цінностей; розвиток оптимальних моделей взаємин у системі «викладач – студент» з метою забезпечення сприятливих умов для формування духовних цінностей студентів.

Теоретико-методологічний блок відображає теоретико-методологічні основи побудови процесу формування духовних цінностей студентської молоді в освітньому процесі закладу вищої освіти; містить основні методологічні підходи (системний, аксіологічний, полісуб'єктний), принципи формування духовних цінностей особистості студента (цілеспрямованого створення емоційно збагачених виховних ситуацій; особистісно-розвивального спілкування; використання співпереживання; систематичного аналізу студентами власних і чужих учинків; проблемної форми подання навчального змісту).

Змістовий блок моделі представлено взаємопов'язаними та взаємозумовленими компонентами феномену «духовні цінності особистості»: когнітивним, емоційно-ціннісним, праксичним, що мають бути відображені у змісті освітнього процесу та передбачають знання студентами сутності і змісту духовних цінностей особистості, моделей соціальної поведінки, усвідомлення доцільності їх дотримання;

розвиток почуттів, що відображають ставлення студентів до духовних цінностей як особистісних надбань; здатність особистості до практичних діянь (вчинків) на основі духовних цінностей.

Технологічний блок ґрунтується на педагогічних умовах, що сприяють духовному вдосконаленню студентів (конструювання духовноспрямованого змісту навчання студентів закладу вищої освіти; формування у студентській групі виховного середовища, що активізує інтеріоризацію студентами духовних цінностей; педагогічна підтримка студентів у духовному самовизначенні, вияві духовних цінностей у освітньому процесі закладу вищої освіти) і репрезентується у змістово-методичному забезпеченні формування духовних цінностей студентської молоді в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Суттєвими елементами процесу виховання є цілеспрямована організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії студентів у різних формах аудиторної та позааудиторної діяльності з метою усвідомлення ними сутності й змісту духовних цінностей, інтеріоризації їх як особистісної цінності, накопичення досвіду виявлення гідності, відповідальності, толерантності, милосердя, самодостатності; організація методичної роботи з викладачами, кураторами для підвищення їх компетентності щодо формування духовних цінностей студентів.

Результативний блок моделі синтезує показники її ефективності, що відображають ступінь досягнення передбачених завдань, а саме – підвищення рівня сформованості духовних цінностей студентів.

Центральним компонентом моделі, на який спрямовано дію всіх визначених взаємопов'язаних блоків, виступає особистість студента, котрій властиві духовні цінності (відповідальність, толерантність, милосердя, гідність, самодостатність).

Важлива відмінність розробленої структурно-функціональної моделі полягає в тому, що її структурні й функціональні компоненти є рухливими і динамічними унаслідок безперервних змін у змісті та характері навчально-виховної діяльності, стрімких трансформацій наукових, технічних і технологічних параметрів сфери професійної діяльності.

Формування духовних цінностей студентів у освітньому процесі закладу вищої освіти було побудовано на основі розробленої структурно-функціональної моделі, визначених та обґрунтованих педагогічних умов її ефективної реалізації. Отже, змістово-методичне забезпечення формування духовних цінностей студентів систематизовано відповідно до педагогічних умов.

Відповідно до першої педагогічної умови, конструювання духовно спрямованого змісту навчання студентів передбачало корегування

навчальних програм та оновлення методичного забезпечення суспільно-гуманітарних дисциплін («Філософія», «Історія української культури», «Культурологія», «Етика і естетика») та дисциплін професійно-педагогічного циклу («Загальна педагогіка», «Історія педагогіки», «Педагогічна майстерність», «Теорія і методика виховання»). Оптимізація пошуково-дослідної діяльності студентів в межах означених дисциплін мала на меті забезпечити сприятливі умови для опанування знань про особливості духовного світу людини, визначення духовних цінностей як феномену особистісного буття, способи їх прояву у суспільному житті. Водночас забезпечувалось формування вмінь і навичок сприйняття інформації духовного змісту, самостійного ознайомлення зі зразками духовної культури, обрання, формулювання і відстоювання власної точки зору у питаннях морального вибору.

З'ясовано, що значний потенціал щодо формування духовних цінностей студентської молоді має розроблений елективний курс «Духовні цінності особистості: шляхи формування», оскільки він створює оптимальні умови для здобуття студентами знань про духовні цінності, інтеріоризації їх як особистісної цінності, накопичення досвіду виявлення гідності, відповідальності, толерантності, милосердя, самодостатності. Змістове наповнення занять з елективного курсу було спрямоване на активне навчання студентів вольової саморегуляції, прийомів самовиховання, ознайомлення з техніками ефективного самопрограмування щодо виявлення духовних цінностей у повсякденному житті та екстремальних ситуаціях.

Програмою курсу передбачено самостійну роботу юнаків і дівчат над особистісним розвитком: індивідуальний тренінг самовиховання; застосування комплексу методів і засобів самоорганізації; опанування вмінь і навичок інтелектуального, емоційного, творчого самозбагачення.

Відповідно до другої педагогічної умови, формування у студентській групі виховного середовища, що активізує інтеріоризацію студентами духовних цінностей відбувалось у різноманітних формах організації освітнього процесу ЗВО. Означені форми систематизовано за такими ознаками: зміст і педагогічна ефективність щодо розвитку когнітивного, емоційно-ціннісного й праксичного компонентів духовних цінностей особистості; теоретичне й практичне значення стосовно формування оптимальних моделей взаємин у системі «викладач, куратор – студент – студентський колектив»; ступінь самостійності та активності студентів; місце та частка застосування в освітньому процесі; часовий інтервал здійснення.

Форми і методи, застосовані у процесі формування духовних цінностей, добирались з огляду на їх соціальну зумовленість і практичну значущість, для забезпечення різноманітних способів взаємодії викладачів і студентів. Провідними формами, за яких утверджувалися і розвивалися духовні цінності студентів, обрано:

- теоретичне навчання (лекція, семінар, елективний курс, конференція тощо);
- комбіноване навчання (самосемінар, співлекція, взаємолекція, тренінг-курс, усний журнал);
- навчально-практичні: година куратора, година спілкування, веб-квест, брейн-ринг, прес-конференція, екскурсія);
- практично-масові (конкурс, свято, вечір запитань і відповідей, КВК, турнір за вподобаннями); проєктна, суспільно корисна (у формі волонтерського руху) діяльність.

Для досягнення ефективності процесу формування духовних цінностей студентів застосовано низку методів, а саме: сократівські бесіди, сюжетно-рольові ігри, ділові ігри, складання індивідуальних програм особистісного зростання, самопрезентація, розроблення та захист творчих проєктів, дискусійні «гойдалки», вирішення індивідуально-ціннісних проблем («кути», «сніжки», «графіті»), вправи, обговорення моральних дилем та ін.

Зокрема, студентську молодь зацікавили години спілкування («У пошуках одвічних цінностей», «Духовні виміри нашого життя», «У милосердя погляд небайдужий»); веб-квести («Толерантна особистість», «Відповідальний вчинок, відповідальна поведінка», «В гідності сила людини», «Милосердя як духовна цінність», «Особистісна самодостатність»); реалізація проєктів («Посади дерево – залиши про себе згадку університету», «Стан охорони здоров'я в нашому місті», «Зробимо світ чистішим», «Турбота» тощо).

В академічних групах, залучених до експерименту, було проведено тренінг-курс, що охоплював серію занять за темами «Духовні цінності особистості», «Сприяння власному духовному вдосконаленню», «Людина починається з добра», «Відповідальність – оберіг життя», «Вчимося бути толерантними» та ін. Під час тренінгу студенти мали нагоду вдосконалити знання про духовні цінності, формувати навички позитивної вербальної й невербальної комунікації, виявляти гідність, відповідальність, милосердя, толерантність у взаєминах, розвивати вміння щиро ділитися своїми почуттями і розуміти почуття інших, усвідомлено сприймати потреби та проблеми інших людей, вирішувати конфліктні ситуації, проявляти активну життєву позицію, навчатися усвідомлювати власні досягнення.

Щодо третьої педагогічної умови, обґрунтовано значущість і зміст педагогічної підтримки як допомогу викладача, куратора академічної групи, спрямовану на формування глибокої внутрішньої мотивації до оволодіння духовними цінностями, самоосвіти, самовиховання, а також на сприяння адаптації до умов реального освітнього процесу університеті.

В індивідуальній підтримці студента щодо вияву духовних цінностей визначено кілька взаємопов'язаних етапів: діагностичний – з'ясування проблем розуміння й прояву духовних цінностей у взаєминах; пошуковий – спільний пошук причин і способів розв'язання проблем виявлення духовних цінностей у відносинах; проєктувальний – проєктування змін та налагодження взаємин з метою наближення до вирішення проблеми; діяльнісний – взаємодія викладача та студента у побудові власного алгоритму вияву духовних цінностей; рефлексивний – аналіз спільної діяльності щодо вирішення проблеми, обговорення отриманих результатів, способів уникнення подібних проблем у майбутньому.

До основних принципів забезпечення педагогічної підтримки щодо формування духовних цінностей студентів відносимо такі: їх згода на допомогу й підтримку, орієнтація на здатність студентів до самостійного вибору вияву вчинку-гідності, вчинку-толерантності, вчинку-відповідальності, вчинку-милосердя у взаєминах. Доведено, що педагогічна підтримка студентів у процесі формування духовних цінностей повинна мати системний характер, оптимізувати спілкування, підвищувати рівень особистісного розвитку викладача, а також передбачати можливість вияву індивідуального стилю спілкування, гнучкий і творчий підхід до вирішення проблем виховної взаємодії, прагнення суб'єктів до саморозвитку.

Встановлено, що ефективність процесу формування духовних цінностей значною мірою залежить від особистісних та професійних якостей викладача, куратора. Саме тому частиною експериментальної роботи було визначено організацію спеціального навчання викладачів. Робота з викладачами передбачала вирішення таких завдань: забезпечення усвідомлення педагогами необхідності реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому процесі; розширення кола знань викладачів про сутність духовних цінностей особистості, форми, методи формування та способи діагностики духовних цінностей у студентів; проєктування і реалізація виховної діяльності з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей юнаків і дівчат. Навчання викладачів передбачало впровадження в систему роботи університету методичного семінару-практикуму «Духовні цінності

особистості: сутність, зміст та особливості формування». Структура занять методичного семінару-практикуму охопила такі форми роботи: лекції-діалоги, семінари, дискусії, розв'язання педагогічних завдань, обмін досвідом, тренінг педагогічної рефлексії, обговорення результатів діагностування студентів.

На підсумковому етапі дослідження (після завершення формувального етапу експерименту) було проведено контрольний експеримент для визначення динаміки рівнів сформованості духовних цінностей студентів у контрольній і експериментальній групах.

Оцінка результатів експериментальної роботи здійснювалася на основі кількісного та якісного аналізу змін у рівнях сформованості духовних цінностей студентів (метод λ -критерій Колмогорова-Смирнова, Φ^* -кутове перетворення Фішера), порівняльного аналізу показників у експериментальних і контрольних групах (метод рангової кореляції Спірмена).

Аналіз результатів дослідження засвідчив факт суттєвого скорочення кількості студентів з низьким рівнем сформованості когнітивного компоненту духовних цінностей в ЕГ (на початку експерименту – 39,2%, наприкінці – 7,2%). У КГ динаміка цих процесів виявилась менш помітною, оскільки після завершення експерименту чисельність студентів з низьким рівнем когнітивного компоненту становила 28,4% (до експерименту – 31,2%). У 21,7% студентів ЕГ і 33,3% КГ констатовано середній рівень сформованості знань про духовні цінності і механізми їх вияву (проти 35,4% респондентів ЕГ і 33,2% КГ на початку експерименту). Отже, в експериментальній групі виявлено більш суттєву динаміку, ніж у контрольній групі.

Рівень сформованості емоційно-ціннісного компоненту духовних цінностей студентів, за результатами формувального етапу експерименту, зазнав позитивних змін. Виявлено збільшення кількості респондентів ЕГ, для яких характерна спрямованість на взаємодію, підтримку позитивних взаємин (з 19,2% до 48,5%), у КГ цей показник збільшився лише на 0,8%. Спостерігалася тенденція до збільшення кількості студентів ЕГ зі спрямованістю на ділову співпрацю (34,6% – після завершення експерименту, 10,2% – на його початку). Спрямованість на себе діагностували в 16,9% студентів ЕГ – після завершення експерименту та 41,2% – на початку експерименту. Результати контрольного зрізу засвідчили, що в КГ суттєвих змін не відбулось.

На етапі контрольного зрізу проаналізовано рівень сформованості практичного компоненту духовних цінностей студентів. Результати дослідження засвідчили, що в ЕГ знизилася чисельність респондентів,

які виявляють духовні цінності ситуативно (середній рівень сформованості): 40,7% – на початку експерименту, 16,9% – після його завершення. У 40,1% студентів ЕГ та 29,3% КГ зафіксовано вияв духовних цінностей у більшості випадків (достатній рівень сформованості), що на 10,4% більше, ніж на констатувальному етапі експериментального дослідження. У КГ відбулося зростання лише на 0,8%. В ЕГ у 34,9% студентів встановлено постійний вияв духовних цінностей (високий рівень сформованості) – на противагу 8,3% (на початку експерименту). Водночас зафіксовано зменшення показників низького рівня сформованості практичного компоненту духовних цінностей в ЕГ на 4,9%, у КГ – тільки на 1,9%.

Узагальнення показників сформованості духовних цінностей учасників ЕГ та КГ після завершення формувального етапу експерименту демонструє позитивну динаміку: високий рівень сформованості духовних цінностей властивий 32,8% респондентів ЕГ та 10,6% студентів КГ; достатній рівень зафіксовано у 39,9% учасників ЕГ та 17,4% студентської молоді КГ; середній рівень притаманний 20,1% студентам ЕГ та 35,6% – КГ; низький рівень – 7,2% респондентів ЕГ та 36,4% – КГ.

Характеристику рівнів сформованості духовних цінностей студентів до та після завершення формувального етапу експерименту подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Характеристика рівнів сформованості духовних цінностей студентів до та після формувального етапу експерименту

Рівні	Контрольна група			Експериментальна група		
	до експерименту	після експерименту	динаміка	до експерименту	після експерименту	динаміка
Низький	40,0%	36,4%	-3,6%	38,8%	7,2%	-31,6%
Середній	36,0%	35,6%	-0,4%	37,3%	20,1%	-17,2%
Достатній	16,3%	17,4%	+1,1%	15,3%	39,9%	+24,6%
Високий	8,7%	10,6%	+1,9%	8,6%	32,8%	+24,2%

Показники рівнів сформованості духовних цінностей студентів ЕГ на контрольному етапі дослідження значно перевищують показники КГ, що підтверджує ефективність розробленої структурно-функціональної моделі формування духовних цінностей студентської молоді у освітньому процесі закладу вищої освіти та відповідних педагогічних умов.

ВИСНОВКИ

Здійснено теоретичне узагальнення та наукове вирішення проблеми формування духовних цінностей студентської молоді у освітньому процесі закладу вищої освіти. Результати проведеного дослідження підтвердили правомірність провідних положень гіпотези, засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань і надали підстави для низки висновків.

На основі аналізу наукових джерел у філософії, психології, педагогіці обґрунтовано теоретико-методологічні засади формування духовних цінностей особистості.

Аналіз підходів до визначення сутності поняття «духовні цінності» дав змогу інтерпретувати його як певний ступінь єдності духовно-моральних властивостей індивіда, що виявляються в суб'єкт-суб'єктних та міжкультурних взаєминах, скеровують, орієнтують, регулюють стосунки людей. Вони виступають у гармонійній єдності людини із самою собою, з іншими людьми, природою, суспільством.

Сутність поняття «духовні цінності студентської молоді» як інтегральне особистісне утворення, спрямоване на інших людей (відповідальність, толерантність, милосердя) та на себе (гідність, самодостатність), що робить поведінку конструктивною та забезпечує можливість здійснення суб'єкт-суб'єктної взаємодії, адаптацію та самореалізацію особистості в суспільстві.

Досліджено проблему формування духовних цінностей особистості в історико-педагогічній ретроспективі. Зокрема, з'ясовано, що ця проблема ще не знайшла достатнього розкриття в контексті педагогічної теорії. У працях учених-педагогів акцентовано увагу на характерних ознаках духовних цінностей, з-поміж яких: чуттєве ставлення до світу, вияв гідності, поваги, доброзичливості, толерантності, честі, почуття обов'язку у ставленні до людей і батьківщини. Духовність виявляється, насамперед, у суспільно значущих прагненнях особистості.

Визначено провідні методологічні підходи (системний, аксіологічний, полісуб'єктний) та принципи формування духовних цінностей студентської молоді в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Змістова структура феномену духовних цінностей особистості представлена взаємопов'язаними і взаємозумовленими компонентами: 1) когнітивним, який охоплює знання про сутність і зміст духовних цінностей особистості, відповідні моделі соціальної поведінки; 2) емоційно-ціннісним, котрий визначається почуттями, переживаннями, що відображають ставлення студентів до духовних цінностей як особистісних надбань; 3) праксичним, що проявляється у здатності особистості до практичних діянь (вчинків) на основі духовних цінностей.

Студентський вік є оптимальним для розвитку ціннісно-смыслових структур свідомості особистості й характеризується як завершальний етап підготовки до самостійної професійної діяльності. Духовні цінності студентів зумовлюються їх ціннісними орієнтирами, моральними переконаннями, взаємостосунками з оточуючими, здатністю діяти відповідно до соціально прийнятих норм поведінки. Вони відображають ставлення до себе, інших людей, навколишнього світу.

Згідно зі структурою феномену визначено та обґрунтовано критерії й показники сформованості духовних цінностей студентів університетів, виділено чотири рівні їх сформованості: високий, достатній, середній, низький.

Розкрито потенціал суспільно-гуманітарних дисциплін та позааудиторної діяльності у формуванні духовних цінностей студентської молоді.

Потенціал суспільно-гуманітарних навчальних дисциплін зумовлений особливостями змісту, що становить собою сукупність теорій, положень, норм, знань із галузей, що безпосередньо пов'язані з духовним і соціальним життям людини і людських спільнот, створюють умови для всебічного, гармонійного розкриття духовного та творчого потенціалу особистості, а саме: освіта, виховання, наука, культура, мораль, релігія, свобода, права і обов'язки людини, інформаційний простір, соціальна активність, праця, благодійність та ін. Водночас встановлено факт недостатньої висвітлення в проаналізованих програмах питань духовності, духовних цінностей, духовного становлення і розвитку особистості.

За результатами вивчення досвіду позааудиторної діяльності закладу вищої освіти зроблено висновок, що організація виховного процесу не завжди орієнтована на створення умов для саморозвитку, самоідентифікації особистості студента, реалізації його природних задатків і здібностей, формування в нього духовних цінностей. Обґрунтовано, що потенціал позааудиторної діяльності щодо формування духовних цінностей студентської молоді може бути реалізований за цілеспрямованого комплексного застосування різноманітних форм і методів, що передбачають вирішення й моделювання професійних завдань і ситуацій, озброєння студентів методами й прийомами управління власним настроєм, самопочуттям і поведінкою, «програвання» життєвих ситуацій, які ефективно сприяють формуванню духовних цінностей.

Структурно-функціональна модель формування духовних цінностей студентської молоді в освітньому процесі закладу вищої освіти передбачає компоненти, які відображено у цільовому (мета і завдання), теоретико-методологічному (методологічні підходи, принципи),

змістовому (компоненти феномену «духовні цінності особистості»), технологічному (педагогічні умови; форми, методи, засоби формування духовних цінностей студентів), результативному (підвищення рівня сформованості духовних цінностей студентів) блоках.

Визначено та обґрунтовано педагогічні умови ефективності формування духовних цінностей студентської молоді в освітньому процесі закладу вищої освіти (конструювання духовноспрямованого змісту навчання студентів закладу вищої освіти; формування у студентській групі виховного середовища, що активізує інтеріоризацію студентами духовних цінностей; педагогічна підтримка студентів у духовному самовизначенні, вияві духовних цінностей в освітньому процесі закладу вищої освіти).

Конструювання духовно спрямованого змісту навчання студентів передбачає корегування навчальних програм та оновлення методичного забезпечення суспільно-гуманітарних дисциплін. Оптимізація пошуково-дослідної діяльності студентів в межах означених дисциплін має на меті забезпечити сприятливі умови для опанування знань про особливості духовного світу людини, визначення духовних цінностей як феномену особистісного буття, способи їх прояву у суспільному житті.

Значний потенціал у процесі формування духовних цінностей студентської молоді має розроблений елективний курс «Духовні цінності особистості: шляхи формування», оскільки він створює оптимальні умови для здобуття студентами знань про духовні цінності, інтеріоризації їх як особистісної цінності, накопичення досвіду виявлення гідності, відповідальності, толерантності, милосердя, самодостатності. Змістове наповнення занять було спрямоване на активне навчання студентів вольової саморегуляції, прийомів самовиховання, ознайомлення з техніками ефективного самопрограмування щодо виявлення духовних цінностей у повсякденному житті та екстремальних ситуаціях.

Програмою курсу передбачено самостійну роботу юнаків і дівчат над особистісним розвитком: індивідуальний тренінг самовиховання; застосування комплексу методів і засобів самоорганізації; утвердження морально-етичних почуттів, опанування вмінь і навичок інтелектуального, емоційного, творчого самозбагачення.

Формування у студентській групі виховного середовища, що активізує інтеріоризацію студентами духовних цінностей, відбувалось у різноманітних формах організації освітнього процесу ЗВО. Форми і методи, застосовані для формування духовних цінностей, добирались з огляду на їх соціальну зумовленість і практичну значущість; провідними формами освітнього процесу обрано такі: теоретичного навчання;

комбінованого навчання; навчально-практичні; практично-масові; проектна, суспільно корисна (у формі волонтерського руху) діяльність.

Педагогічна підтримка у процесі формування духовних цінностей студентської молоді – це допомога викладача, куратора академічної групи, спрямована на формування глибокої внутрішньої мотивації до формування духовних цінностей, самоосвіти, самовиховання, а також сприяння адаптації до умов реального освітнього процесу в університеті.

Дослідно-експериментальним шляхом перевірено ефективність структурно-функціональної моделі формування духовних цінностей студентської молоді в освітньому процесі закладу вищої освіти та педагогічних умов її ефективної реалізації. Згідно з результатами діагностування рівнів сформованості духовних цінностей у студентів контрольної та експериментальної груп, доведено ефективність зазначеної структурно-функціональної моделі: узагальнення показників сформованості духовних цінностей учасників ЕГ та КГ після завершення формувального етапу експерименту демонструє позитивну динаміку: високий рівень сформованості духовних цінностей властивий 32,8% респондентів ЕГ (динаміка: +24,2%); достатній рівень зафіксовано у 39,9% учасників ЕГ (динаміка: +24,6%); середній рівень притаманний 20,1% учасників ЕГ (динаміка: -17,2%); низький рівень – 7,2% студентам ЕГ (динаміка: -31,6%).

ВИСНОВКИ

Отже, аналіз результатів формувального етапу дослідження довів ефективність визначених теоретико-методичних засад формування духовних цінностей студентської молоді у освітньому процесі закладу вищої освіти, підтвердив педагогічну доцільність і дієвість розробленої структурно-функціональної моделі формування духовних цінностей студентської молоді та педагогічних умов її ефективної реалізації. Проведена експериментальна робота сприяла здобуттю студентами відповідних знань, становленню внутрішньої мотивації, розвитку емоційно-ціннісного та праксичного компонентів феномену, що забезпечило інтеріоризацію духовних цінностей.

Перспективи подальшого дослідження проблеми пов'язані з поглибленим концептуальним аналізом духовних цінностей особистості в сучасних умовах, виявом статевих та індивідуальних відмінностей проявів духовності, особливостей їх формування у студентської молоді. Потреба такого аналізу зумовлює пошук адекватних методів діагностики цього інтегрального утворення в контексті цілісного особистісного розвитку студентів та теоретичне обґрунтування ефективних освітніх технологій з його формування.

АНОТАЦІЯ

Теоретично узагальнено та науково вирішено проблему формування духовних цінностей студентської молоді в освітньому процесі університету. На основі аналізу наукових джерел з філософії, психології, педагогіки обґрунтовано теоретико-методичні засади формування духовних цінностей особистості.

Уточнено сутність поняття «духовні цінності студентської молоді». Окреслено змістову структуру духовних цінностей особистості у взаємозв'язку когнітивного, емоційно-ціннісного, практичного компонентів. Визначено та обґрунтовано критерії й показники, рівні сформованості духовних цінностей студентів університетів.

Розкрито потенціал суспільно-гуманітарних дисциплін та позааудиторної діяльності ЗВО щодо формування духовних цінностей студентської молоді. Розроблено, експериментально перевірено та доведено ефективність структурно-функціональної моделі формування духовних цінностей студентської молоді в освітньому процесі університету та педагогічних умов її ефективної реалізації.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2020. 280 с.
2. Духовні цінності українського народу / за ред. С.М. Возняка. Івано-Франківськ : Плай, 2017. 156 с.
3. Кримський С.Б. Заклики духовності ХХІ століття: монографія. Київ : вид. дім «КМ Академія», 2019. 334 с.
4. Мартинюк І.О. Особливості духовного розвитку особистості за умов суспільної кризи. *Життєвотворчість особистості: концепція, досвід, проблеми*: наук.-метод. збірник / за ред. І.Г.Єрмакова. Запоріжжя: ХНРБЦ, 2016. С. 293–302.
5. Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва: монографія / за ред. Г.П. Шевченко. Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. 256 с.

Information about the author:

Lappo Violetta Valeriivna,

Doctor of Pedagogical Sciences,

Professor at the Department of Pedagogy and Psychology

Kolomyia Educational Scientific Institute of the Vasyl Stefanyk

Precarpathian National University

8, Lysenka Str., Kolomyia, 78203, Ukraine